

בענין סמיכה בא"י ובחוץ לארץ

גרסינן סנהדרין יד. אמר רבי יהושע בן לוי אין סמיכה בחוצה לארץ מאי אין סמיכה אילימא דלא דייני דיני קנסות כלל בחוצה לארץ והא תנן סנהדרין נוהגת בין בארץ ובין בחוצה לארץ אלא דלא סמכינן בחוצה לארץ. ע"כ. והכי קי"ל. אלא דצריך לברר יסוד ומוצא דין זה דהא לא הביא ריב"ל מקור או ראיה לדבריו, ובלי מקור, מהיכא תיתא, דהא ודאי לא הויא סמיכה מצוה התלויה בארץ. והנה כבר ציינו הרבה אחרונים מקור הלכה זו בירושלמי בכורים (פ"ג ה"א) דמפקינן ליה התם להאי דינא מקרא. והכי גרסינן לה התם ר' אמי שאל לר' סימון שמעת שממנין זקינים בח"ל א"ל שמעתי שאין ממנין זקינים בח"ל א"ר לוי ולא מקרא מלא הוא (יחזקאל ל"ו) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם הא כל ישיבה שלך לא יהא אלא על אדמתך. ע"כ. ודברי הירושלמי ברורים למדי אלא שצריך לעמוד על עומק הדברים דהיכא נפקא לן באמת האי דינא מקרא דבית ישראל יושבים על אדמתם. דאטו רמיזא ביה סמיכה — או בכלל איזה מנוי — בהאי קרא. ואף דיש לפרש כמוש"כ הר"ש סיריליאו דישיבה דנקט בקרא היינו לשון שררה למשפט וכדכתיב ולוט יושב בשער סדום, מ"מ נראה דמתוך בירור דיני מנוי לסמיכה יש לראות את ילפותת הירושלמי כנעוצה בגופי הלכות יסודיות ומקיפות. ובתור הקדמה להסבר הדברים, נעבור לבירור יחס מנוי אחר לא"י — מנוי מלך. דהנה יעויין בספרי פ' שופטים אקרא דמקרב אחיך תשים עליך מלך, דדרש התם "מקרב ולא מח"ל". ועוד יותר מפורשים דברי התוספתא (סנהדרין פ"ד מ"ו) אין מעמידין מלך ישראל בחו"ל, דלכאורה היינו דאין מעשה מנוי מלך מתקיים בחו"ל, ולא רק דאין מייסדים מלכות ישראל בחו"ל. ונראה דזיקת א"י למנוי מלך ולסמיכה — "שהיא מינוי הזקנים לדיינות" (רמב"ם, פ"ד הל' סנהדרין ה"ג) — אחת היא. דביסודה נקבעה ההלכה דמעשה מנוי צריך להתקיים במקום שלגביו הוא חל. דאין ממנין ממקום למקום, אלא במקום שאליו יתייחס המנוי בו צריכה פעולת המנוי להתגשם. ומכיון שמנוי מלך ודיינים חלים לגבי א"י, וכדלהלן, אין מעשה סמיכה ומעשה מנוי מלך מתקיימים אלא בא"י. וחוץ ממה שנראה שיסוד זה יוצא די ברור מענייננו דהשתא, מזיקת א"י למנוי מלך ודיינים, יש עוד להוסיף סמוכים לדבר ממש"כ הרמב"ם (פ"א הל' מלכים ה"י) אין מושחין מלכי ישראל בשמן המשחה אלא

בשמן אפרסמון. ואין ממנין אותן בירושלים לעולם אלא מלך ישראל מזרע דוד. ואין מושחין אלא זרע דוד עכ"ל. והנה מה שכתב דאין מושחין מלכי ישראל אלא בשמן אפרסמון ואין מושחין אלא זרע דוד, הן שמועות ערוכות בכריתות (ה:) ובהוריות (יא:). אך מה שכתב דאין ממנין מלך שלא מזרע דוד בירושלים הוא דבר לא נתברר מוצאו. ולפי דברינו נ"חא, דהנה כשנחלקה המלוכה ע"י אחיה השילני ונמסרו עשרת השבטים לירבעם, הרי אמר לו אחיה בפירוש דאף שתקרע הממלכה משלמה ומזרעה, מ"מ ירושלים תשאר ביד זרע דוד — (מלכים א' י"א) ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניר לדויד עבדי כל הימים לפני בירושלם העיר אשר בחרתי לי לשום שמי שם. הרי שנמסרה הבטחה ע"פ נביא שאין מלכות ישראל בירושלים אלא לזרע דוד בלבד. וכיון שכן שוב אין ממנין מלכי ישראל שלא מזרע דוד בירושלים — ואפילו כדי למלוך על שאר ארץ ישראל — שהרי אין מלכותם חלה לגבי ירושלים שכבר נקבע ע"פ נביא דאין יד ושליטה בירושלים אלא למלכי בית דוד בלבד.

והנה דברינו הנ"ל על זיקת א"י למנוי מלך ודיינים מבוססים על ההנחה כי מנויים אלה חלים לגבי א"י, דהסברנו דלהכי בעינן שיתקיימו מעשי המנוי בא"י. אמנם הנחה זו — הן בנוגע למלך, וביחוד בנוגע לדיינים — יש לפקפק בה ואולי לדחותה, אך מתוך התעסקות ביסודות הענינים נראה די ש לברר אמתתה.

ונעיין תחלה בענין מלך, אי דיני מלך חלים אף לגבי חו"ל אם לאו. והנה במשקל ראשון, אפילו אם לא נראה את דין זה כמפורש בתוספתא שהבאנו לעיל, דנימא דמיירי רק במעשה המנוי, יש לפשוט שאלה זו מברייתא ערוכה דתניא בתוספתא (סנהדרין פ"ד מ"ג) ומייתנין לה בגמרא (סנהדרין כ:;) וכן היה רבי יהודה אומר ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה. הרי להדיא שלא נתחייבו במצות מנוי מלך אלא בארץ. וכן משמע באמת דדייק ה"חנינוך" (מצוה תצ"ז) שכתב במצות מלך וז"ל ונוהגת בזמן שישראל על אדמתם וכמ"ש ז"ל ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ למנות להם מלך וכו' עכ"ל. אך לאמתו של דבר, אין ראיה זו מוכרחת, דהא י"ל דכניסתן לארץ היה זמן חלות חיוב מנוי מלך, אך מכיון שנתחייבו במצוה, הרי היא שוב נוהגת אף בחו"ל. והרי אחת מג' מצות דנקט ר' יהודה היא מחיית עמלק, ומצוה זו ודאי מסתבר דמכיון שנתחייבו בה ישראל בכניסתן לארץ שוב חייבים בה אף בחו"ל. וכן כתב ה"חנינוך" (מצוה תר"ג) להדיא דמצות מחיית עמלק נוהגת בכל מקום. וא"כ עדיין יש לומר דאף מצות מנוי מלך ודיני מלך נוהגים בחו"ל כבא"י, ומנוי מלך חל לגבי חו"ל נמי.

והנה ספק זה יש להעמידו על שני פנים. דיש לחקור תחלה אם העמידו להם איזה צבור מישראל שבחז"ל (למנוי מלך לא בעינן שיקבלוהו כל או אפילו רוב ישראל; אם רק קבלוהו צבור מסויים חלים עליו דיני מלך, ואה"ג דמשכחת לה שימלכו הרבה מלכים בבת אחת. עיין ב"ב צא. וברמב"ם פי"ד הל' מכירה ה"ח והוריות יא: וברמב"ם פט"ו מהל' שגגות ה"ו) מי שיהא שימלוך עליהם, האם חלים עליו כל דיני מלך. ואת"ל דכל כה"ג — כשכל מלכותו ושררתו היא מצומצמת לחז"ל, ואין לו מלכות בא"י כלל — אין לו כל דיני מלך, עדיין יש לחקור בענין מלך שנתמנה בארץ ומולך בה, האם חלים עליו דיני מלך אף לגבי חז"ל. וספק זה יש להעמידו הן בנוגע למדינות חז"ל שאינן במציאות תחת כח מלך ישראל וממשלתו, דיש להסתפק אם חייבים יחידי ישראל שבאיזו מדינה לסור למשמעת מלך ישראל אם לאו, והן אפילו בנוגע לשטחי חז"ל שהם תחת ידו. דאם נגיה דאין מלכות ישראל חלה על חז"ל גרידא — ועל את"ל זה הלא מבוסס ספקנו דהשתא — אז יש אף מקום לומר דבמדינה שבחז"ל שתחת מלך ישראל המולך בא"י אין דיני מלך נוהגים ואין לו כח אלא מצד דינא דמלכותא דינא.

והנה לענין הספק הזה השני, נראה דיש לחלק בין כבוד מלך וכחו. דבנוגע למלך הא נאמרו ב' גופי הלכות. חדא, הלכות כבוד ומורא מלך, כגון אין רוכבין על סוסו וכו', הנובעים מקרא דשום תשים עליך מלך — שתהא אימתו עליך. ותו, הלכות כחות וזכויות מלך, כגון מלך פורץ לו גדר ואין ממחין בידו וכו', אשר מקורם בפרשת מלך שבשמואל (אף שכמובן נכללו במצות מנוי מלך שבפ' שופטים). ונראה דלענין ספקנו השני הנ"ל, דדיני כבוד מלך שמלכותו בא"י ינהגו אף בחז"ל. דכיון דסוף סוף שם מלך עליה חייבים לכבדו אף בחז"ל, ואפילו בני חז"ל. (אך אולי לענין הא ניבעי שימלוך על כל א"י. דודאי לא מסתבר לומר דיהיו כל ישראל חייבים לכבד כל מי שמולך על איזה צבור קטן בארץ). אך לענין כחות מלך וזכויותיו נראה דאינם חלים אלא במקום מלכותו דהיינו (לפי את"ל של הספק השני) אך ורק בא"י. ובר מן דין דחלוק זה נראה מוסבר — ויש לנמקו משום דכחות מלך יש לו רק בתור ראש המלכות, אך דיני כבוד מלך חלים ביחס לגברא של מלך כשהוא לעצמו. ואף דאין לו שם מלך כלל אם אינו ראש המלכות, מ"מ כיון שחל עליו שם מלך שוב חייבים לו כבוד הן בתורת ראש המלכות (דהא אינו יכול למחול) והן בתורת עצמו — בר מן דין דחלוק זה מוסבר, נראה דבולט הוא בדברי הרמב"ם. דהנה יעויין בפ"ב מהל' מלכים, כבוד גדול נוהגין במלך וכו', בו הביא הרמב"ם כל דיני כבוד מלך ומוראו, דלא הזכיר הרמב"ם כלל מקום מסויים לענין ניהוג כבוד מלך. ואדרבה, קצת משמע דמצות אימת מלך נוהגת בכל מקום ממש"כ שם (ה"ג) וז"ל וכן אם מת הוא כיון שאי אפשר

ליבם את אשתו כך אין חולצין לה אלא תשב לעולם בזיקתה עכ"ל. ואי נימא דבחול"ל אין חיוב כבוד מלך, אמאי תשב לעולם בזיקתה, תתייבם או תחלץ בחול"ל. אלא ודאי משמע דחייבים בכבוד מלך בכל מקום. אך בפ"ד שם כשהציע הרמב"ם דיני כחות מלך כתב (ה"ב) וז"ל ושולח בכל גבול ישראל ולוקח מעם העם הגבורים ואנשי חיל וכו'. וכן בה"ד שם וז"ל וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים וכו'. וודאי משמע דהאי "בכל גבול ישראל" היינו בא"י (והשוה בזה לשון הרמב"ם פ"י הל' שמטה ויובל ה"י שכתב וז"ל ומעבירין שופר בכל גבול ישראל עכ"ל, וברור דהיינו לאפוקי חול"ל דהא בתקיעת יובל בכל ארצכם כתיב. וכבר דייק כן ב"אור שמח" שם). הרי דברי הרמב"ם ברור מללו דאין כחות מלך — ואפילו במלך המולך בא"י — חלים לגבי חול"ל. ואפילו במקומות חול"ל שהם במציאות תחת ממשלת מלך ישראל שבא"י — ובאופן דאותן מקומות עדיין חול"ל ולא נתקדשו ע"י כיבוש, וכגון דהחזיק בהם ע"י כיבוש יחיד — אה"ג דלא יהיו לו כחות וחכיות מלך ורק ימשול מכת דינא דמלכותא דינא בצורה שנוהג אף במלכי עכו"ם, אך לא מדין מלך ישראל. (אך כמובן דדברים אלה מבוססים על ההנחה ד"בכל גבול ישראל" דנקט הרמב"ם היינו ממש א"י. אך אם נפרש כונתם לומר דקאי במקומות שהן תחת יד ישראל ואפילו אם הם בחול"ל או יפלו דברינו. ולענין הספק שהעמדנו לעיל, נחלק בין מקומות חול"ל שישנם ושאינם תחת יד מלך ישראל.)

ומכיון דמדברי הרמב"ם נפשט לנו הספק השני — דיוצא דלמלך המולך בא"י, יש כבוד מלך בחול"ל אך לא כחתיו — נראה דיש לפשוט אף הספק הראשון. דהא ודאי דשאני הלכות כבוד מלך מהלכות כחתיו. דכבוד מלך הוא ענין הנוהג במלך, אך כחות מלך אינם רק דינים הנוהגים בו אלא הם — בכלליותם — הקובעים את שמו ומגדירים את מהותו. דמלך הוא מי שיש לו כחות אלו (באופן שבאו לו ע"י מנוי כהלכה, כמובן, ולא ח"ו בחזקה). אלא דכיון דחל עליו שם מלך ע"י כחתיו שוב נוהגת בו מצות כבוד ואימה. ואף דאין כבוד מלך ואימתו מצוה בפ"ע — כמו בכבוד תלמידי חכמים — אלא חלק מצות מנוי דממנים מנהיג שיכבדוהו כמלך דאם לא ינחילו לו כבוד ומורא הרי לא למלך ממנים אותו דאיזה מלך הוא שמנוהו לבזיון. מ"מ ודאי דכבודו נובע ממלכותו ולא מלכותו מכבודו. ועצם מהות המלכות היא כח המלך וחכיותו הם הם הקובעים בו שם מלך. ואף דגם בזכיותו גופה אפשר לחלק דיש מכחתיו דקובעים את שמו כמלך ויש מהן שאינם אלא זכיות והיתירים הנובעים משם מלך, מ"מ בכלליותם, כחתיו — כלומר, ממשלה וחכיות שלהם נתמנה ע"פ דין ואשר במציאות הן בידו [דתרווייהו בעינן, דאם אבד לו הכח במציאות וכגון שמרדו בו, או הרי הוא כהדיוט, וכדברי הירושלמי (הוריות פ"ג ה"ג) דכל אותן ו' חדשים שהיה דוד בורח

מפני אבשלום בנו היה מתכפר לו בשעירה כהדיוט] — הם הקובעים שם מלך שבו). וכיון שכן, מלך ישראל שכל מלכותו בחוץ לארץ — ואין לו כחות מלך וכדלעיל — הרי פקע שם מלך מיני' ושוב אין נוהגים בו אף דיני כבוד ואימת מלך. ואף דיש לחלק ולומר דמה שחלק הרמב"ם לענין חו"ל בין כח וכבוד מלך היינו במלך המולך בא"י, אבל במלך המולך בחו"ל, אדרבה בין כח ובין כבוד מלך נוהגים בו במקומו, אין גראה לחלק כך דא"כ למה לי להרמב"ם למינקט „גבול ישראל“ הא אין הדבר תלוי אלא במקום המלכות. אלא ודאי דמלך ישראל שמלכותו כולה בחו"ל אין לו דין מלך כלל. וזה מה שכתב הרמב"ם (פ"ד הל' סנהדרין הל' י"ג) וז"ל ראשי גליות שבבבל במקום מלך הן עומדים עכ"ל, כלומר דכחם דומה לכח מלך — בנגוד לכח נשיא הסנהדרין שבא"י דהוה כחו מדין הפקר ב"ד הפקר (וזה דלא כרש"י סנהדרין ה. ע"ש) — אך אין לריש גלותא דין מלך ממש.

ומה מדוקדק לפני דברינו לשון החינוך (מצוה תצ"ז), הבאנוהו לעיל, שכתב „ונוהגת בזמן שישראל על אדמתם“, ולא כתב — כמו שכתב (מצוה תק"ז) בענין תו"מ דנוהגת רק „בארץ ישראל“. והיינו משום דבזמן שאין ישראל על אדמתם או א"א שתתקיים מלכות ישראל — שתהיה רק בחו"ל — כלל וכלל, אך אם קיימת מלכות ישראל בא"י או לדינים ידועים הרי היא נוהגת אף לגבי חו"ל.

היוצא מדברינו, דמנוי מלך ישראל תמיד הוה לא"י דכחתיו הקובעים שמו ומהותו חלים בנוגע לא"י, וכיון שכן קבעה התוספתא דמנויו צריך להיות בא"י, דבמקום חלות המנוי שם צריך מעשה המנוי להתקיים. (ומה שהשמיט הרמב"ם דין התוספתא דאין מעמידין מלך בחו"ל, צריך לומר דנכלל דין זה בדבריו ריש פ"א דהל' מלכים דהביא שם דברי ר' יהודה דג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ).

ונעיין עתה בענין מנוי דיינין, דהיינו סמיכה. והנה לכאורה כאן אין כלל מקום לומר דמתייחס המנוי במיוחד לא"י, שהרי משנה מפורשת שנינו (מכות ז.) סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. אך כשגרד לעומק הדברים, נראה דאף מנוי דיינין יש לייחס לא"י. וזה על אחד משני פנים. דיש לומר, ראשונה, דאף אם נניח דהמנוי חל לגבי חו"ל כלא"י, והרי על ידו ממלאים ידי הנסמך לדון בשניהם, מ"מ י"ל דעיקר המנוי מתייחס מעיקרא למקום המחוייב בו ובנהוגו, דהיינו א"י, ורק בעקיפין חל ממילא אף לגבי חו"ל. אלא דאם נאמר כן, הרי לכאורה באשלי רברבי תליא מילתא. דהתינח לפי שטת המאירי (מכות ז.) והחינוך (מצוה תצ"א) ולפי הנוסחא שלפנינו ברמב"ם (והיא שהיתה לפני הרמב"ן; עיין בפירושו עה"ת דברים ט"ז י"ח) שכתב (פ"א מהל' סנהדרין ה"ב) וז"ל אין אנו חייבין להעמיד בתי דינים בכל פלך

ופלך ובכל עיר ועיר אלא בארץ ישראל בלבד. אבל בחוצה לארץ אינן חייבין להעמיד בית דין בכל פלך ופלך שנאמר תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלדיך נותן לך לשבטיך עכ"ל. דלדידהו הרי אין כלל חיוב מנוי דיינין בחו"ל. אבל לדעת הרמב"ן שם ולפי נוסחת הכ"מ ברמב"ם («אבל בחוצה לארץ אינן חייבין להעמיד ב"ד אלא בכל פלך ופלך» — והיא ודאי נראית נכונה) הא אף בחו"ל איכא חיוב מנוי דיינים, דנקטינן כדברי התוספתא (סנהדרין פ"ג מ"ה) ודברי הסוגיא שלפנינו שלהי פ"ק דמכות (ז.) בשעריך אתה מושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר. וא"כ דבין בארץ ובין בחו"ל איכא חיוב מנוי דיינין ואינן חלוקים אלא לענין מספר בתי דינים, א"כ נפרכה סברתנו הנ"ל. דנסמוך בין בארץ ובין בחו"ל דהא אין חלוק ביניהן. (ושוב ראיתי בביאורי ר' ירוחם פישעל פערלא ל"ספר המצות לר' סעדיה גאון" [מנין ס"ה פרשיות, פרשה א'] שכתב מעין דברינו דלעיל דהק' שם על מש"כ החינוך [מצוה תצ"א] דאין מצות מנוי דיינים נוהגת בחו"ל משום דאין סמיכה בחו"ל — מה ענין זה לזה? ותי' שם וז"ל ונראה דס"ל להחינוך דהיינו טעמא [שאין סמיכה בחו"ל] משום דעיקר ענין הסמיכה היינו שממנים אותו לדיין ושופט... בחו"ל כיון שלא נצטוו על כך למנות שופטים ודיינים כשסמכו שם אין הסמיכה כלום דהו"ל כמי שאינו מצווה ועושה שהרי לא נתחייבו שם בכך עכ"ל. והוסיף דבאמת משום דקי"ל דאין סמיכה בחו"ל הכריח החינוך דאין מצות מנוי דיינין נוהגת בחו"ל ודחה דברי הסוגיא במכות משום דסבר דריב"ל תנא ופליג עליה. אך דבריו בהסבר המשך דברי החינוך נראים דחוקים. ושאר הראשונים הרי לא פרנס כלל.)

והנראה בזה, דיש להעמיד כאן יסוד עדין אך מוצק, דבאמת חלוק מנוי דיינים בכל עיר ועיר או בכל פלך ופלך אינו מוגבל למספר בתי הדינים וצפיפותם, אלא חודר הוא אל עומק עצם אופי המנויים ומגמתם. דהנה בא"י, שבה ממנים בכל עיר ועיר, הרי אין לך פנה ופנה, לא עיר ולא כפר — שהרי אף ב"עיר" שיש בה פחות ממאה ועשרים תושבים מושיבים ב"ד של ג' — שאין ממש בתוכה לכל הפחות ב"ד של ג'. ונמצאו פני כל הארץ, לארכה ולרחבה, מכוסים ע"י ארגון של בתי דינים הקרובים בכל צעד ושעל אל חיי הארץ ותושביה. ודא ברור דעל דיינים ובתי דינים אלה בכלליותם מוטלת לא רק חובה שלילית אלא אחריות חיובית. לא די להם למנוע עולה אלא עליהם להעמיד משפט; אינם מסתפקים בסור והסר מרע אלא עוסקים בעשות והעשות טוב. והרי עליהם החובה — ובמדה ידועה, בידם הכח — לארגן ולסדר, להדריך ולהשפיע על כל חיי הארץ והאומה, ולהעמידם על פי חוקי ומשפטי התורה. ובהגדרת אופי מצות מנוי זו כבר הרחיב הרמב"ם

ב"ספר המצות" (מ"ע קע"ו; הוצ' הג' ר' חיים העלליר שליט"א) וז"ל היא שצונו למנות שופטים ושוטרים שיכריחו לעשות מצות התורה ויחזירו את הנוטים מדרך האמת אליה על כרחם ויצוו לעשות טוב ויזהירו מהרע ויעמידו הגדרים על העובר עד שלא יהיו מצות התורה ואזהרותיה צריכות לאמונת כל איש עכ"ל. ואפילו איזה ב"ד של ג' — חוץ ממה שנקבע לדין, לעונש, ולכפייה, הן בדיני ממונות והן בעניני מצוה ואיסור והיתר (לדעת הרמב"ם בסה"מ שם, סמיכה חלה אף להוראת או"ה) — הרי זכאי ואחראי להתעסק בכמה וכמה עניינים המקיפים שטחים שונים בחיי הכלל והפרט. אך נראה דתפקיד חיובי זה — העמדת והדרכת חיי חברה ומדינה שלמה על דרך התורה והמצוה — אי אפשר לגשמו אלא ע"י העמדת בתי דינים בכל עיר ועיר. אך כשרק מעמידין ב"ד בכל פלך ופלך אז שונה אופי המנוי לגמרי. דאין בתי דינים משמשים בתור כח המדריך את חיי כל העם — וכי ידריך ב"ד אחד חיי פלך שלם? (בענין הגדרת פלך, עיין רש"י סנהדרין נו: שכתב דהיינו "מדינה". אך במכות ז. כתב דהיינו "אפרכי"א" והיא גדולה ממדינה, וביתר ביאור כתב בב"ב כא., ד"הרבה מדינות בפלך אחד והוא לשון אפרכי"א"). אלא עיקר מנוי דינים בכל פלך ופלך הוא פשוט בכדי שיהא איזה מקום משפט אליו יוכלו בני הפלך לפנות, שתהיה איזו הזדמנות לתבוע לדין, שיהיו אילו שופטים בארץ המשמשים בתור כח לרסן בני עולה ובעלי חמס — ולהא אם יש רק ב"ד בכל פלך ופלך סגי. דלמלא תפקיד פחות או יותר שלילי זה לא בעינן שיהא ב"ד בכל מקום ומקום ממש על אתר, אלא אם רק נמצא במקום שיש יכלת לבני המדינה להגיע אליו ולהפך, סגי. (דוגמא לדבר, השוה דברי הנצי"ב בענין העמדת מלמדי תינוקות בכל פלך ופלך או בכל עיר ועיר; עיין ב"העמק שאלה", שאילתא קמ"ב, ס"ק ד'). וסמוכין לדברינו יש לראות בדברי הרמב"ם במצות ב"נ. דהנה ידועה מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בענין מצות דינים בבני נח. דהרמב"ם (פ"ט מהל' מלכים הי"ד) כתב וז"ל וכיצד מצווין הן על הדינים. חייבין להושיב דינים ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו ולהזהיר את העם. ובן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו יהרג בסייף. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה. שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו עכ"ל. אך הרמב"ן בפירושו עה"ת (בראשית ל"ד י"ג) כתב דבדינים נכללו כל דיני ממונות כגון דיני "גנבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים וכו' ודיני מלוה ולוה דיני מקח ממכר וכיוצא בהן בענין הדינים שנצטוו ישראל", אלא שלבסוף הוסיף וז"ל ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דינים גם בכל עיר ועיר כישראל ואם לא עשו כן אינן נהרגין שזו מצות עשה בהם ולא אמרו אלא אזהרה שלהן ולא תקרא אזהרה אלא המניעה בלאו עכ"ל. והנה חוץ ממה שנחלקו בענין הגדרת דינים, בענין הושבת דינים בב"נ נחלקו הרמב"ם

והרמב"ן בתרת"י. חדא, דלהרמב"ם חייבים רק להושיב בכל פלך ופלך, ולרמב"ן — וכן הוא לפנינו בגמ' (סנהדרין נו:) — חייבים להושיב בכל עיר ועיר (ומה שהק' בגבורת ארי" [מכות ז.] דמי גרעי ישראל בחו"ל מב"נ, לק"מ דאה"נ דבמקום אחוזתם עדיף חיוב ב"נ מחיוב ישראל שלא במקום אחוזתם. ושור"ר שכבר הקשה ותירץ כן רי"ף פערלא בביאוריו לסה"מ לרס"ג). ועוד, דלדעת הרמב"ם נענשים אבטול הושבת דיינים, ולדעת הרמב"ן פטורים דאין כאן אלא בטול מצות עשה. ובדעת הרמב"ם נראה דהני תרי מילי שייכי אהדדי. דסבר דבב"נ מצות הושבת דיינים אינה קיום חיובי אלא ענין שלילי — אופייה הוא בגדר סור מרע ומניעת עול, ולא יותר. (וקרוב לודאי דמוטבע אופי זה לא רק במצות דינים אלא במצות ב"נ בכלל, דהו כולהו מצות ל"ת, ובזה נבדלו ישראל מן העמים. והדברים צריכים באור רב, ואכמ"ל). ולדעתו, י"ל דזוהי כונת הגמ' (סנהדרין נט.) דאמרינן דדינים בב"נ "קום עשה ושב ואל תעשה נינהו". וכבר הק' ה"לחם משנה" (שם ברמב"ם) דהתינח לדעת הרמב"ן הא איכא באמת תרווייהו — קום עשה בהושבת דיינין, ושוא"ת בגנבה וכו'. אך לדעת הרמב"ם הא אין כאן אלא קום עשה. ולפי דברינו יש לפרש דה"ק דבהיכא תימצא ובצורת המצוה הרי היא קום עשה. אך באופייה ובמגמתה הרי היא בגדר שב ואל תעשה. ואף דכתב הרמב"ם דחייבים דייני ב"נ להזהיר את העם, מ"מ אין זה אלא תכסיס למנוע עול, ועדיין אזהרה זו מצומצמת בגדר סור מרע. ולהכי כתב הרמב"ם, מחד גיסא, דאין ב"נ חייבין להושיב דיינין אלא בכל פלך ופלך. ואף כתב, לאידך גיסא, דאם לא דנו נהרגים דע"י אי-הסרת העול הרי הם כאלו משתתפים בו וחייבים עליו. וזה נראה ברור דאף לדעת הרמב"ם, דאין ב"נ חייבים אבטול דינים, אא"כ עבר אחד מהם על אחת מו' מצות האחרות ולא דנוהו. אך אם נתיישבו באיזה פלך ולא הושיבו דיינים ולא קבעו בית דין, אינם חייבים כלל וכלל עד שיעבור אחד ולא ידונוהו. (ובזה נסתלקה קושיית הר"ן, עיין בחידושיו סנהדרין נו:). ואף דבישראל בכה"ג ודאי חייבים אבטול עשה. והיינו משום דבב"נ אין חיובם אדינים אלא משום דנעשים כשותפים לעבירה שלא דנוה, דאין מצותם סתם להושיב דיינים ולהעמיד דיינים אלא למנוע ולהסיר עול, ואינם חייבים עד שיהא שם עול שלא מנעוהו או לא דנוהו.

ונשוב לדידן, בענין מנוי דייני ישראל בחו"ל. איברא דודאי לא דמי ישראל שבחו"ל בזה ממש לב"נ — דברור דכל יחיד ויחיד שהוא דיין מישראל, באיזו פנה נדחת בתפוצות הגולה שלא יהיה, חייב להתאמץ בכל כחו ויכלתו להדריך את העם באופן חיובי ולהעמיד את חייהם על יסודות תורת אמת ממש כאלו היה יושב בלשכת הגזית, ואף דלכאורה יש לכל ב"ד מסויים שבחו"ל כל אותם הכחות שיש לב"ד שבארץ, הן לדין, הן לעונש, והן לכפייה (מש"כ

היראים [סי' קס"ד] דאין ב"ד כופים אמצות בחו"ל, לא קאי אלא אב"ד שאינם סמוכים; ואף דאולי בבבל ליכא כפייה אקנסות בלא רשות ריש גלותא [עיין רמב"ם פ"ד הל' סנהדרין הי"ד], י"ל דהיינו דוקא במקום ריש גלותא ולא בכל חו"ל, וראיה מעיירות העומדות על הגבולים, ובר מן דין, י"ל דלא מיירי אלא ביחיד אך ב"ד יכול לכפות אקנסות אף בחו"ל) — מ"מ נראה דבמצות מנוי דיינין בחו"ל שהוטלה על הצבור בכלליותו באמת לא נאמרה מצות ארגון דיינים שיוכלו להעמיד חברה שלמה על עמודי תורה ויראה (אף שכמובן חייבים הם במצות תוכחה וכו' בתורת יחידים) אלא העמדת מקום משפט אליו יוכלו בני הפלך לפנות, וממנו יצא כח לרסן בני עולה. והיוצא מדברינו, דבאמת שאני לן לענין חיוב מנוי דיינין בין א"י לחו"ל, ואפי' לדעת הרמב"ן וסיעתו. ועיקר מצות מנוי במלא קיומה מתייחסת במיוחד לא"י. וא"כ להכי בעינן שמעשה המנוי — דהיינו סמיכה שע"י מתמנה הדיין לכל ענייני דיינות במלא תכנם וחלותם — יתקיים במקום שביחס אליו הוא חל, דהיינו בא"י.

ועוד נראה, דאפילו אם לא נחלק בין מנוי פלך ופלך ועיר ועיר כדלעיל, מ"מ שפיר יש להסביר יחס סמיכה וחלותה לא"י אף לפי נוסחת הכ"מ ברמב"ם, דהיא דעת הרמב"ן וסיעתו. דנראה דיש לחלק בין מנוי דיינים והעמדת או הושבת בתי דינים. דמנוי דיינין הוא חלות שם בגברא, והראיה דהא חל לגביה דין אלדים לא תקלל. אך העמדת ב"ד הוא ענין אחר לגמרי והוא דין במקום. דהא אף אם יהיו סמוכים לאלפים ולרבבות, אם יתקבצו כולם במקום אחד (והרי הם כשוטרי הרבים דמתניתין [קדושין עו.]), הרי לא נתקיימה מצות שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך. והרי עדיין חייבים ב"ד הגדול (בנוגע לב"ד של כ"ג) והצבור (בנוגע לב"ד של ג') לראות שיהיה ב"ד קבוע בכל מקום ומקום, פלך ופלך ועיר ועיר. וחלוקים הם שני דינים אלו בעצם יסודם. דמנוי החל ע"י סמיכה הוא מנוי המהוה חלות שם בגברא, אך מנוי הבא — ואפילו למי שכבר סמוך — ע"י העמדת ב"ד אין לו שום זיקה לגברא. דאטו מי איכא שם מסויים דדיין לוד או דיין טבריא. ואין מנוי זה השני מתייחס אלא למקום ולשררה. ואף דהוה מנוי מסויים ע"פ דין, דהא לא גרע ממנוי לפקוח מדות או מי העיר דהוה מנוי ע"פ דין — והראיה דהא בעינן להו מקרב אחיך (קדושין עו:) — מ"מ לא הוה מנוי המהוה שם בגברא עצמו.

והנה בענין מנוי דיינין לחו"ל, נראה דאף אם נימא דחייבין להעמיד ב"ד בחו"ל ואית ביה מצות מנוי, אין לחו"ל זיקה אלא למנוי השני דהעמדת ב"ד. אך המנוי הראשון המהוה חלות שם דיין בגברא נקבע בעצמותו ומתחלתו רק בנוגע לא"י, אלא דאח"כ ממילא ודרך אגב הדר דינא דדייני ארץ ישראל דנים אף בחו"ל. אך לענין שמם ומהותם, דייני ארץ ישראל הם וכשנסמכו לכך

ורק לכך נקבעו באופן ישיר, ודיינות חוץ לארץ רק נובעת אח"כ בעקיפין. ומה מדוקדק דיוק עדין בלשונו הזהב של הרמב"ם שכתב (פי"ג מהל' סנהדרין ה"ח) וז"ל מי שנגמר דינו בבית דין שהיה בחוצה לארץ וברח לבית דין שבארץ ישראל... עכ"ל. ודקדק לכתוב "ב"ד שהיה בחו"ל" אך "ב"ד שבא"י", משום דבקביעותו וחלותו כל ב"ד הוא ב"ד של א"י אשר אליה הוא מתייחס ואשר בה מקומו. אלא שלפעמים ב"ד של א"י יוצא לחו"ל ובהמצאו שם דן, והריהו "ב"ד שהיה בחו"ל". ונראה ברור, דאף דלכאורה כמו דמהני סמיכה המוגבלת בזמן (סנהדרין ה:): כך תהני סמיכה המוגבלת במקום, מ"מ סמיכה שתהא מוגבלת רק לחו"ל לא תחול כלל וכלל (ולעבור מן הפרט אל הכלל, יש להסתפק בענין כל דיני דבעו סמוכין — דיני קנסות, דיני מכות, ודיני נפשות — אף דנוהגים בחו"ל כבארץ, דלמא היינו דוקא בזמן שיש סמוכים בארץ שיכולים לדון שם, אבל אם בטלו כל ב"ד שבא"י ולא נשארו בה סמוכים כלל, באופן שאין סנהדרין נוהגת בארץ יותר, אז אף בחו"ל אינה נוהגת. וכמו עד"מ, דאיכא דין המקום גורם [ע"ז ח: ושבת טו.]. דבזמן שגלתה סנהדרי גדולה מלשכת הגזית אין ד"ג נוהגים אף בסנהדרי קטנה בשום מקום, דלמא אף דיני קנסות אין דנים בחו"ל אלא בזמן שיש סנהדרין קבועה בארץ. אך עיין בחי' הרשב"א [ב"ק לו:] ובמאירי שם, ב"י ח"מ סי' רצ"ה, וביש"ש ב"ק טו: דמשמע מדבריהם דלא שנא. וכן משמע מדברי הרמב"ם [סה"מ מ"ע קנ"ג] לענין קה"ח, דב"ד סמוך יכול לקדש חדשים בחו"ל אף אם לא נשאר שום ב"ד סמוך בארץ).

ומ"מ, אם נקבל דין זה אם לאו, נראה דהיסוד שהעמדנו לעיל נכון וברור, דבעיקרו באופן ישיר חל מנוי דיינות שבסמיכה ביחס לא"י, ורק דאח"כ הדר דינא דדייני א"י יכולים לדון אף בחו"ל. ואף אי נימא דאיכא מצות מנוי דיינין בחו"ל, אין לחו"ל זיקה אלא למנוי דהעמדת ב"ד והושבת דיינים אשר יסודו הוא מנוי למקום ולמשרה, אך מנוי המהוה שם דיין בגברא, דהיינו סמיכה, אינו מתייחס — ביסודו — אלא לא"י. ויש לראות כונה זו באריכות דברי הרמב"ם (סה"מ מ"ע קע"ו; הוצ' הג' ר' חיים העלליר שליט"א) שכתב וז"ל ודע שאלו המנויין כלם כלומר סנהדרי גדולה וקטנה ובית דין של שלשה וזולתם מן המנויין אמנם יהיו כלם בארץ ישראל בהכרח ואין סמיכה אלא בא"י וכשנתקיימה הסמיכה בא"י אז אפשר לסמוכים ההם שישפטו בארץ ובחוצה לארץ עכ"ל. ואריכות דבריו וכפל לשונו מוכיחים שלא בא רק להשמיענו דסמיכה צריכה להיות בא"י אלא דהיא חלה ביסודה בנוגע לא"י ורק אח"כ, בתורת תוצאה, לחו"ל. וסברתו זו נכונה וברורה אף אם נקבל את נוסחת הכ"מ בדבריו שב"משנה תורה". ולהכי באמת בעינן שמעשה הסמיכה יתקיים בא"י, משום דבעיקרו וביסודו לגבי א"י הוא חל.

העולה בידינו, דהן במלך והן בדיינים, מעשה המנוי צריך להתקיים במקום המתייבו ואשר ביחס אליו הוא חל, והיינו בא"י. אלא שעדיין עלינו לחדור אל עומק הדברים ולברר עצם אופי הלכות אלו ומהותן, דמנויי מלך ודיינים יש להם זיקה מיוחדת לא"י. והנה זה נראה ברור דלשתי ההלכות — או יותר נכון, לאותה ההלכה, אלא שנקבעה בשני שטחים — יסוד ומקור אחד, והרי הוא אמנם פשוט למאד. וטיבו של יסוד זה הוא דבעיצומם אין מנויים אלו — לא במלך ולא בדיינים — זקוקים לא"י כלל וכלל. דאטו מצות התלויות בארץ נינהו. אלא דזיקתן לא"י באה להם מצד אחר. דהרי מוטלים הם על כלל ישראל ותלויים בו, ועל כלל ישראל בתורת כלל ובתורת צבור, ולא בתורת קובץ של יחידים. ואופי זה של צבור כאחידה וחטיבה אחת — השונה לגמרי במהותו וחלותו מאוסף של יחידים — יש לכלל ישראל רק בארץ ישראל. ולהכי כל מצוה המוטלת על כל קהל ישראל קשורה בא"י דרק שם יש לכלל ישראל קיום כצבור אחיד. (עצם החלוק בין צבור לאוסף יחידים געוץ בכמה גופי הלכות. עיין, למשל, ברמב"ן ויקרא א' ב' שכתב שאם השתתפו רוב הצבור לקנות קרבן גדבה דאינה נקראת גדבת השותפין ואינה טעונה סמיכה. ואף דבמלחמת ה' [ברכות פ"ג] סתר עצמו וכתב דאף אם השתתפו כל ישראל בקרבן גדבה לא הוה אלא קרבן השותפין וטעון סמיכה ואין נסכיו באין מתרומת הלשכה. היינו דוקא בענין שהתנדבו לו הצבור, אך בענין שמחוייבים בו ודאי דחייבים בתורת צבור — עם אופי בפ"ע — ולא בתורת קובץ שותפים. ותרומת הלשכה עצמה תוכיח. ועיין עוד נדרים מח. ביצה לט. וע"ז מז. ובריטב"א שם. והדברים צריכים עיון ודיון רב, ואכמ"ל.) וכבר סלל לנו כאן דרך ואף הראה מקור לדבר, הג' ר' אברהם סוכוטשובר ז"ל במש"כ לענין קדוש החדש. דבהסבר הא דבעינן דיתקיים קה"ח בא"י (סנהדרין יא:) כתב (שו"ת «אבני נזר», או"ח, סי' שי"ד) וז"ל אך נראה לי ברורן של דברים כי מעלת א"י על חו"ל להשוכנים בה כתב מהר"ל בענין ערבות שהיה בתחילת ביאתם לארץ כי הארץ עושה להשוכנים עליה כאיש אחד. מאחר שהיא מיוחדת לישראל הארץ מצרפתם להיות אחד... וזה גרמו ג"כ בש"ס הוריות (ג.) בהוראה הלך אחר יושבי א"י הנך איקרי קהל אבל אינך לא איקרי קהל. ועל כן צריך לקדש בא"י דוקא דנחשב כאלו קדשוהו כל הקהל מאחר שכולם כאיש אחד ומועיל הקידוש לכל ישראל עכ"ל. וכמו בקה"ח, כן בכל מצות המוטלות על הצבור בכלליותו — ומנוי מלך ודיינים ודאי ביניהן, וכמוש"כ ה"חינוך" — אינן מתקיימות אלא בא"י. (ואין להקשות ממחייית עמלק דכתב בה ה"חינוך" דהוה מצות צבור, ומ"מ כתב דנוהגת בכל מקום, דשאני התם דע"כ א"א לקיימה אלא במקום שבו נמצא עמלק, ואף בא"י א"א לקיימה אם לא מקיימים אותה בחו"ל.)

ובאמת, אם לא לפירוש הענין ביתר בירור, אין אני זקוקים כאן לדברי ה"אבני נזר". שהרי כבר עמד על אותה הנקודה — וצטט אותו המקור — רבינו הגדול הרמב"ם, ובאמת בנוגע לנידון דידן, מצות סמיכה. דהנה לענין שטתו דאפשר לחדש הסמיכה בזה"ז תלה הרמב"ם הדבר בהסכם רוב (לדעת מהר"י בירב) או כל (לדעת מהרלב"ח) חכמי א"י. ובהסבר הדבר כתב (פיה"מ, בכורות פ"ד מ"ג) וז"ל וכבר בארנו בתחלת סנהדרין שאינו נקרא ב"ד בשם מוחלט אלא סמוך בא"י בין שיהיה סמוך מפי סמוך או הסכימו בני א"י למנות אותו ראש ישיבה לפי שבני א"י הם הנקראים קהל והקב"ה קרא אותן כל הקהל ואפי' היו עשרה אנשים ואין משגיחין לזולתן שבחוצה לארץ כמו שבארנו בהוריות עכ"ל. הרי דעדיפות בני ארץ ישראל וחכמיה לענין חדוש הסמיכה היא משום דבני א"י איקרי קהל (ועיין ב"קונטרס הסמיכה" למהרלב"ח, וויניציאה, שכ"ה, דף רעט, רפג, רפז, ושה). וודאי דאף לסמיכה הרגילה — ע"פ ב"ד סמוכין — זיקת א"י לסמיכה נובעת מהא דרק בני א"י איקרו קהל. ולהכי להם נמסרה מצות מנוי דיינין דהוה מצות צבור וע"כ בעינן שתהא סמיכה בארץ, במקום דאיכא קהל.

ובזה נראה דיש להבין ביתר בירור מה שחדש הרמב"ם דאף דקי"ל דקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא ואין לנו היום קדושת הארץ במקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל, מ"מ (פ"ד הל' סנהדרין ה"ו) "וכל א"י שהחזיקו בה עולי מצרים ראויה לסמיכה". ובהסבר דבריו, שמעתי כמה פעמים ממו"ר הגרי"ד סלוציק שליט"א דסבר הרמב"ם דיש לחלק בין קדושת א"י ושם א"י. דחוץ מענין קדושת הארץ החל ע"י מעשה קידוש ואשר בו קשורות כל מצות התלויות בארץ כתו"מ ושמיטת קרקע, איכא עוד ענין דמקום פשוט נקרא א"י ואף אם אין בו קדושה. דאטו לאחר שבטלה קדושת הארץ לאחר חרבן בית ראשון, האם נעשית כל א"י ממש כחו"ל, דנימא דכשנכנסו לה שוב בביאת עזרא ושוב קדושה התחילה זיקת כנסת ישראל לארץ ממש מחדש. הא ודאי ליתא, והרי המקראות צווחים ואומרים שזיקת כנסת ישראל לארץ לא פסקה ולא תפסוק ח"ו. אלא ודאי דחוץ מקדושת א"י איכא שם א"י — החל או על א"י המוחזקת לנו מאבותינו או על כל מקום שרק פעם נתקדש (ועיין בספר "כפתור ופרח", פ"י"א, אריכות דברים קצת על דרך זו). ולענין סמיכה סבר הרמב"ם דלא בעינן מקום שיש לו קדושת א"י אלא אם יש לו שם א"י סגי. והוסיף מו"ר להוכיח דאף לדינים אחרים נוגע חלוק זה. דעיין ברמב"ם (פ"י הל' רוצח ה"א) שכתב וז"ל אין דין עגלה ערופה נוהג אלא בא"י וכן בעבר הירדן עכ"ל, ואף דעבר הירדן הוה ממקומות שהחזיקו עולי מצרים ולא עולי בבל (עיין רמב"ם וראב"ד פ"ד הל' שמיטה הל' כ"ח). וכן לענין קדוש החדש, הרי מבואר בירושלמי דיחזקאל היה מקדש

חדשים ומעבר שנים בבבל רק מפני שלא הניח כמותו בארץ, ואף דבטלה קדושת הארץ בימיו. אלא ודאי דלהני מילי דלא הוו מצות התלויות בארץ ורק דבעו א"י מצד אחר, סגי לן בשם א"י.

והנה הדברים נכונים וברורים אלא דיש עוד להוסיף נופך בטעם הרמב"ם ולהראות מקורו. וטעמו נראה ברור דהוה משום דבהני מצות בעינן א"י בעיקר משום דבעינן מקום קהל ישראל, דמנוי דיינים, הבאת עגלה, וקדוש החדש (בענין קיום קה"ח ע"י כל קהל ישראל, עיין ב"קונטרס הלכה ואגדה" למו"ר שליט"א, מוספי "הפרדס", תש"א, שקבע, הסביר, ובירר הענין באריכות) הן כולן מצות המוטלות על הצבור והמתקיימות על ידם או ע"י ב"ד המקיימים אותן בתור שלוחי הצבור ובמקומם. וסבר הרמב"ם דשם קהל ישראל תלוי בשם א"י ולא בקדושתה, וכל מצות התלויות בקהל נוהגות אף במקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל. (דברים אלו לא נאמרו אלא כהסבר אחד אפשרי בדברי הרמב"ם. אך כמובן דחלוק קדושת א"י ושם א"י ביחס למצות שאינן תלויות בארץ יש לאמרו אף בלא דברינו אלו, וא"כ אף מצות שאינן קשורות עם צבור אולי תהיינה נוהגות במקומות שהחזיקו בהן עולי מצרים, אם רק אינן תלויות בארץ. ונ"מ, למשל, בענין בית המנוגע דלכאורה לא תליא כלל בצבור אך בעי ארץ אחזתכם. ועיין בס' "אמונת יוסף" הנלוה על פי' הר"ש סיריליאן לירושלמי בכורים, פ"ג ה"א. וכן לענין טומאת ארץ העמים; עיין ב"משנה למלך", פי"א מהל' טומאת מת ה"ז). ואשר למקורו, יש לשוב לשמעתא דריש הוריות (ג.) שהבאנו לעיל. דגרסינן התם א"ר אסי ובהוראה הלך אחר רוב יושבי א"י שנא' (מלכים א' ח') ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים וכו' מכדי כתיב וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים למה לי ש"מ הני הוא דאיקרי קהל אבל הנך לא איקרי קהל. והנה בהני גבולות דמלבוא חמת עד נחל מצרים איכא שטח גדול שהחזיקו בו עולי מצרים ולא עולי בבל. ולהכי באמת כתב ה"מנחת חנוך" (מצוה קכ"א) דדברי הסוגיא קאי אזמן בית ראשון, אך בזמן בית שני לא הוו אזלי להוראה אלא בתר הדרים בחלק א"י שהחזיקו בו אף עולי בבל. אך יעויין בפיה"מ להרמב"ם (הוריות פ"א מ"א) שכתב וז"ל ויושבי א"י הם אלו כמו שכתוב וכל ישראל עמו מלבוא חמת עד נחל מצרים ר"ל שאותם שהם במקום זה הם כל ישראל עכ"ל. וודאי משמע דהביא גבולות אלו להלכה, והיינו פשוט משום דבגמרא לא חלקו בין זמן בית ראשון לבית שני. וא"כ מוכח דשם קהל תלוי במקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים, דאף למקומות אלו איכא שם א"י. וזה ברור.

ולפי דברינו אלה — דבמנוי מלך ודיינים בעינן א"י משום דהוו מצוות.

הצבור, ורק בא"י איכא צבור אחיד — יש להבין ביתר בירור ענינים אחדים שעסקנו בהם לעיל. דבמה שחלקנו בין אופי מנוי עיר ועיר דא"י ומנוי פלך ופלך דחו"ל — דמנוי עיר ועיר הוה ענין חיובי דהעמדת צדק ומשפט ושכלול חברה שלימה על יסודי התורה, בהיות שמנוי לפלך ופלך הוה ענין שלילי דמניעת עול, או לכל היותר, העמדת איזה מקום משפט — חלוק זה יש לראותו כנובע מחלוק אופי קהל ישראל בא"י ובחו"ל. דנראה דענין מנוי חיובי זה אין לו זיקה אלא לצבור דהוה כחטיבה ואחידה אחת, ואשר בו משתלמים ומשתלבים חיי היחיד במלואם כחלק מחיי הכלל. אך במקום שאין לנו אלא אוסף יחידים לא שייך בהם מנוי חיובי מקיף, ואין מנוי דיינים על ידם אלא ענין שלילי אשר עיקר מגמתו היא מניעת העולה. ולהכי בחו"ל דלא איקרו בהו ישראל קהל, אין ממנין אלא בכל פלך ופלך.

ובזה יש להבין ג"כ מש"כ לעיל בענין דעת הרמב"ם דבני נח חייבים רק להעמיד בכל פלך ופלך, משום דיש מקום לומר (וכן שמעתי לפני כמה שנים ממור"ר הג' ר' יצחק הוטנר שליט"א) דענין זה דקהל וצבור שיש לו אופי אחידה אחת לא נאמר אלא ביחס לכנסת ישראל שנקבעה כחטיבה ע"י בחירתה וגורלה. אך בנוגע לאומות העולם — אף דודאי, קודם בלבול סנחריב, חל בהם ענין יחס וחלות שם אומה מסויימה, והרי אסורי קהל דעמון מואב ומצרים יוכיחו — אין כל אומה ואומה שבהם אלא כקובץ יחידים. דאו משום דלא נסתיימו במקומם או משום דחסר להם כח שיצרפם כצירוף כנסת ישראל ע"י קדושה מיוחדת ותורה ומצות — אין כל ארגוניהם החברתיים או הפוליטיים אלא כשותפות יחידים רבים. דאין למעשיהם ולשותפותם אלא מקומם ושעתם, ומה יחברם בתור צבור אחיד? וכיון שכן, הרי מצות מנוי דיינים בב"נ הופכת שלילית, ויסודה הוא מניעת עול, ובמנוי בכל פלך ופלך סגי. ולדעת הרמב"ן דסבוי דאף בב"נ חייבים למנות בכל עיר ועיר, י"ל או דסבר דבאמת במקום אחוזתה חשובה כל אומה מאומות העולם כצבור אחיד, או דסבר דאדרבה כיון דלא נסתיימו גבולותיהם של אוה"ע אז כל מקום ומקום חשוב וחייב בפ"ע ואין בני איזו עיר יכולים לסמוך על מנוי עיר הבירה שבפלך, דכל עיר חשובה מקום בפ"ע, ואין מנוי בעיר הבירה מתייחס לבני עיר אחרת (ובין שני הסברים אלו איכא ג"מ למעשה. דיעוויין בתוספתא [עבודה זרה, פ"ט מ"ד] דלא קתני אלא ד"בני נח מצווין להושיב בתי דינים בעיר שלהם". ולא הוזכר מנוי פלך ופלך [אם לא דנימא דכלול בדברי התוס', דהא מדמה לה לישראל, ואף בישראל קתני בתוס' רק "בעיירות שלהן". וע"כ דגם מנוי עיר וגם מנוי פלך בכלל]. אך בגמרא [סנהדרין נו:]: מייתנין ברייתא ד"נצטוו ב"נ להושיב ב"ד בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר". ולכאורה הדבר תלוי בב' טעמים אלו. דלטעם א' צריכים למנות הן בכל פלך ופלך והן בכל עיר ועיר כישראל, אך לטעם

ב' אין חייבין למנות אלא בכל עיר ועיר אך לא בכל פלך ופלך שהרי אין
 כאן מצרף כל בני הפלך. ובדברי הרמב"ן יש לעיין דפתח בפלך וסיים בעיר,
 אך תרוייהו כהדדי לא נקט.) ואין להקשות על הסבר זה השני מהא דבחור"ל
 סומכין ישראל שבאיזו עיר על מנוי בעיר הבירה שבפלך, ולא אמרינן דכל
 עיר הוא מחייב בפ"ע דודאי לא דמי כלל וכלל. דהנה אף שכתבנו לעיל דאין
 שם קהל חל אבני חו"ל וכדמוכח משמעטא דריש הוריות, ודאי דאין להשוות
 ישראל שבחו"ל ממש עם ב"נ לענין זה. דאף אם נימא דבב"ג אין להם מצרף
 אלא מקרי זמן ומקום, ואין צרוף ממקום למקום, מ"מ ודאי דבישראל אפילו
 בחו"ל יש זיקה המאחדת אותן הן להדדי והן לישראל שבא"י. דהא ודאי
 דכנסת ישראל בשלימותה הרי היא חטיבה אחת וחטיבה שאחדותה בוקעת
 ומתפרצת מעל לגדרי הזמן והמקום והמצרפת את כל חבריה בכל המקומות
 ומכל הזמנים. ואחדות זו הלא היא נמשכת והולכת מיום מתן תורה שבו נצטרפו
 כל חברי כנסת ישראל — "כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה'
 אלדינו ואת אשר איננו פה עמנו היום", בסיני כבערבות מואב — וחל עליהם
 שם קהל אחד. ובלישנא דקרא הלא נקבע יום מתן תורה בשם "יום הקהל"
 (דברים ט' י' וי"ח ט"ז). וח"ו לומר דבני חו"ל אינם אלא כיחידים בודדדים
 שנתקבצו במקום וזמן מסויים וע"י כך נצטרפו. ובע"כ דבדינא דהני איקרו
 קהל והנך לא איקרו קהל לא נאמר דבני חו"ל אין להם צירוף כלל וכלל
 אלא דנקבעה הלכה דאיכא שם מסויים דקהל החל על בני א"י ולמעשה, ביחס
 למצות התלויות בכל כנסת ישראל, אין אנו מתחשבים אלא בקהל בני א"י
 דאינהו במקום כל כלל ישראל קאי. ואולי יש אפילו לומר דחיוב מצות קהל
 מוטל על כל כנסת ישראל, ואף על בני חו"ל, אלא דקיומן מתגשם רק על ידי
 בני א"י. אך על ידם מתייחס באמת לכלל ישראל. ובכל אופן איך שיהיה
 ודאי דבישראל שבחו"ל איכא זיקה בין בני מקומות שונים ומתייחס מנוי
 מקום אחד — עיר הבירה שבפלך — לכל שאר העיירות. וודאי דבדידהו ליכא
 למימר דכל עיר הוה מחייב בפ"ע, דחיוב אחד כוללם דהא שייכי אהדדי ואף
 אי לא חשיבי קהל לענין קיום מצות התלויות בכל צבור ישראל. ויוצא דדין
 מנוי בכל פלך ופלך בישראל שבחו"ל נובע משתי הנחות. דמחד גיסא, אין
 לומר דימנו בכל עיר ועיר משום דכל עיר הוא מחייב בפ"ע, דהא ליתא דהכא
 הא שייכי בני עיירות שונות להדדי ומתייחס ממקום למקום, וביחוד די"ל
 דמחייב אחד כולל כל ישראל, אלא דאופני קיומו שונים. ומאידך גיסא, אין
 לומר דיתחייבו בכל עיר ועיר וכמו בא"י דמנוי חיובי כזה א"א לגשמו אלא
 במקום דאיכא שם קהל וצבור גמור, ושם קהל המשתתף ממש כגוף אחד
 בקיום מצות צבור לית לן אלא בא"י. אך בחו"ל סגי רק במנוי למניעת עולה

זכיון שרק אפשר למנות בעיר אחת לכל הפלך וע"י כך למנוע עול שוב סגי לן בהכי.

ובר מן דין, איכא למימר בפשיטות דבישראל בחו"ל דלא הוה במקום אחוותם א"א שיהא איזה מקום מחייב. וא"כ אין הדבר תלוי אלא בהיכא תימצא, דחייבים למנות בכדי שיוכלו למנוע עול ולהא במציאות במנוי בכל פלך ופלך סגי. אך בב"נ אף דבמציאות היו יכולים להשיג מטרת מנויים ע"י מנוי בכל פלך ופלך, מ"מ כיון דלדידהו במקום אחוותם הויא כל עיר מחייב בפ"ע, צריכים להושיב ב"ד בכל עיר ועיר.

ובמסקנת הענין, גשוב כעת אל דברי הירושלמי שהבאנום בפתיחת דברינו. והרי דברי הירושלמי עתה ברורים ומחוזרים, דמקרא דבן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם ילפינן בפשיטות דכל ישיבה שלך לא תהא אלא על אדמתך. דלענין קיום מצות מנוי אין בית ישראל חשוב כבית אחד — כחטיבה ואחידה אחת — אלא על אדמתם, דהני איקרו קהל והנך לא איקרו קהל. ולהכי אין סמיכה, דהויא ביסודה מנוי לדיינות, אלא בא"י. (ואף דבסמיכה, חוץ מענין מנוי לדיינות, איכא ג"כ ענין מסירת תורה שבעל פה שהסמוך נתמנה בתור אחד מחכמי המסורה [ענין יסוד הדברים בקונטרס מו"ר שליט"א] — וכן יוצא בולט מלשון הגמ' [סנהדרין יג:] בנוגע לסמיכה "קרי ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות", ואף דמסירה זו לכאורה אין לה זיקה דוקא לא"י, ואולי אף אין לה זיקה לצבור דביסודה הויא מסירת יחיד — איש לאיש, ורק מנוי דיינות שבסמיכה יש לו זיקה לצבור, מ"מ י"ל דצריך מנוי הסמיכה לחול לשני ענייניו, ואי אפשר לסמוך רק למסורה ולא לדיינות).

ולפי דברינו נראה דיש להבין על גכון אף המשך סוף דברי הירושלמי שם. דבתר המימרא שצטטנו לעיל גרסינן התם רבנן דקיסרין אמרין ממנין זקינים בח"ל על מנת לחזור ר' יצחק בר נחמן הוה בעוה ומנוניה ע"מ לחזור ר' זמינא הוה בצור ומנוניה ע"מ לחזור. ע"כ. וודאי דפשטות דברי הירושלמי מורה דסברי רבנן דקיסרין דבסמיכה ע"מ לחזור ממש סומכין בחו"ל (וכן כנראה הבין ר' מאיר שמחה [אור שמח], פ"ד הל' סנהדרין ה"ו; ופי' הפני משה" דחוק]. וא"כ דבריהם פליגי אדברי הבבלי דאמרינן ביה בהדיא (סנהדרין יד.) דבעינן שתמיד יהיו הן סומכין והן נסמכין בארץ. והיינו דרבנן דקיסרין לית להו היסוד הראשון שהעמדנו לעיל וסברי דלא בעינן שיתקיים מעשה מנוי במקום שלגביו הוא חל. ולדבריהם יש לפרש דהא דאין מעמידין מלך בחו"ל היינו דאין מעמידים שם מלוכה, אך מעשה מנוי מלך שימלוך בא"י יכול להתקיים אף בחו"ל. אך מה שצ"ע בדבריהם הוא דכיון דאין סמיכה בחו"ל, א"כ מה לי אם מנוהו ע"מ לחזור אם לאו. ולפי דברינו דהשתא ניחא, דבאמת הא לא הוה סמיכה הזקוקה ביסודה דוקא לא"י. ולא בעינן א"י אלא משום

דרך שם אית לן צבור דבית ישראל כחטיבה אחת, ורק ע"י צבור כזה דחשיב
 קהל מתקיימת מצות מנוי דיינין. א"כ סברי רבנן דקיסרין דלא בעינן אלא
 שתחול הסמיכה לא"י דאז חל המנוי ע"י קהל ישראל דבא"י. אך לא איכפת
 לן אם אין מעשה הסמיכה מתקיים בא"י. ויכול ב"ד סמוכים הסומך לסמוך
 בעד קהל א"י, ואף אם הוא בחו"ל (דוגמא לדבר — ורק דוגמא — בהא דמי
 שלא הניח כמותו בארץ מקדש חדשים בחו"ל. ועיין בשו"ת "אבני נזר", או"ת.
 סי' שי"ד). וא"כ אם רק סמכו ע"מ לחזור — דהיינו לחזור לא"י — הרי
 הסמיכה חלה לא"י ולא איכפת לן אם היא מתקיימת בחו"ל. אך מ"מ נ"ל דאולי
 לא מיירי הירושלמי אלא בהיה הנסמך בחו"ל, אך הסומכים לעולם צריכים
 שיהיו בארץ. די"ל דרק חוללי הסמיכה הפועלים את מעשה הסמיכה צריכים
 להיות בארץ אך לא הנסמך המקבלה. וביחוד אם נימא דאין הסמיכה חלה עד
 שיהזור לארץ דיצא דהן מעשה הסמיכה והן חלותה היו בארץ אלא שלא היו
 כאחד דבשעת מעשה הסמיכה לא היה הנסמך במקום שיכלה סמיכה לחול
 עליו. (אך עיין סנהדרין יד. בענין סמיכה בעל כרחו; ויש להסתפק אם משתתף
 הנסמך במעשה הסמיכה. ולענין מעשה וחלות הסמיכה שאינם כאחד יש לעיין
 בענין סמיכה ע"י כתב או ע"י שליח [רמב"ם פ"ד הל' סנהדרין ה"ו]). ואם
 נימא כך, אז בעצם יסבור אף הירושלמי דבעינן מעשה מנוי במקום חלותו. אך
 בכל אופן, לענין עיקר זיקת סמיכה לא"י יש להבין דברי הירושלמי על נכון.
 דבעינן מנוי לא"י משום דהתם אית לן קהל ישראל. וזה ברור.